

NASIL BİR TÜRKİYE İSTİYORUZ ARAYIŞ TOPLANTILARI 5

SEÇİM SİSTEMLERİ 13 Ocak 2018/TAKSİM POINT HOTEL

Toplantı Başlığı: "Seçim Sistemleri"

- 13 Ocak 2018 Cumartesi günü; akademisyen, siyasetçi ve araştırmacıların katılımıyla gerçekleştirilen beşinci arayış toplantısında, *seçimlere doğru giderken, Seçim Sistemleri* konusu ele alındı ve konu hukuki, teknik ve siyasi boyutlarıyla enine boyuna konuşuldu.
- Türkiye’de 2018 ya da 2019 yılında yerel seçimler, milletvekilliği seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılacak.. Seçimlerin ne zaman yapılacağı veya beraber mi yoksa ayrı ayrı mı yapılacağı henüz net değil.. Muhalefet kanadında genel olarak seçimlerin demokratik ve adil olmayacağına dair kaygılar var. Seçimler arifesinde iktidarın yeni bir seçim sistemi üzerinde çalıştığı biliniyor. Buna karşı hem kutuplaşmayı aşacak hem de adil ve demokratik bir temsil sağlayacak seçim sistemi nasıl olmalı, muhalefet tarafından nasıl bir sistem önerilmeli ve bu öneriler seçmenlere nasıl iletilmeli gibi konular, toplantının genel amacı olarak ortaya kondu.

Türkiye’de Seçim Sistemleri Tartışmalarının geçmişi

- Türkiye seçim sistemleri tartışmaları, 1946 Milletvekili Seçimi Kanunu’yla başlamış ve bugüne kadar devam edegelmiştir. 1946’daki seçimler için Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) *Çoğunluk Sistemini* savunurken Demokrat Parti (DP) *Nispi Temsilin* gerekli olacağını ileri sürmekteydi. Sonuç olarak ilk seçimlere çoğunluk sistemiyle girilmiş ve 1950 seçimlerine girerken her iki parti de seçimi kazanacaklarından emin olarak, çoğunluk sistemini desteklemeye karar vermiştir. Çünkü bu sistem, oy çoğunluğunu kazanacak partiye büyük avantaj sağlamaktaydı. 1950 seçimlerinde % 39,4 oranındaki oyuyla Meclisteki sandalyelerin ancak % 14,2’sini alabilen CHP, nispi temsil sisteminin gerekliliğini ancak bu seçim sonuçlarının TBMM’ye yansımadaki büyük kaybını gördükten sonra keşfedebilmiştir.
- 1950 ile 1960 arası dönem, CHP’nin nispi temsil sisteminin yararlarını savunduğu, DP’nin ise çoğunluk sisteminde ısrar ettiği dönemdir. Nitekim DP bu sistemle Mecliste, oy oranların çok daha üstünde bir temsil gücü kazanmaktaydı.
- 1961 seçimleri öncesinde, seçim kanunlarının düzenlendiği Temsilciler Meclisi’nde CHP temsilcileri ve CHP eğilimli üyeler çoğunlukta idi. CHP’nin önceki seçim vaatlerinin de etkisiyle *Nispi Temsil Sistemine* geçildi. Üst Meclis olan Senatoda ise *Çoğunluk Sistemi* uygulandı.

- 1965 seçimlerine giderken büyük partilerin aşkın temsil oranını düşüren bir sistem olan *Milli Bakiye Sistemi* getirildi. Böylelikle küçük partiler de mecliste temsil olanağı bulurken çoğunluğu elde eden partinin Meclisteki “*Aşkın temsil oranı*” sınırlanmış oldu. Bu bakımdan *Milli Bakiye Sisteminin* çok adil bir sistem olduğu söylenebilir. Nitekim bu sistemle gidilen seçimde AP'nin meclisteki temsil oranı (% 53,4), aldığı oy oranının (%52,9) sadece 0,5 puan üzerinde olmuştur. Bu sistem sadece 1965 seçimlerinde uygulanmıştır.
- AP 1965 seçiminde tek başına iktidar olunca *Çevre Barajlı d'Hondt* sistemini getirmiş, ancak İşçi Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuruyla baraj kaldırılmış ve (1969, 1973, 1977) seçimleri *Barajsız d'Hondt* sistemiyle yapılmıştır.
- 12 Eylül 1980 Ara Döneminde düzenlenen *Milletvekili Seçimi Kanunu*'yla *Çifte Barajlı d'Hondt Sistemi* getirilmiştir. Yani barajın hem seçim çevresinde hem de ülke genelinde uygulanması hedeflenmiştir. 1980 darbesinin ürettiği bu sistem, çoğunluk iktidarını kolaylaştıran ve iki veya iki buçuk partili sistemi hedefleyen bir sistemdir. Özellikle iktidarda uzun dönem kalan muhafazakâr partiler, sistemi kendi lehlerine düzenleyip iktidarlarını güvence altına almaya yönelik adımlara girişmişlerdir.
- Turgut Özal, 1987 seçimleri öncesinde, bu sisteme –oylarındaki düşüşün de etkisiyle– kontenjan sistemini eklemiştir: *Çifte Barajlı d'Hondt + Kontenjan Sistemi*. Kontenjan sistemi bir seçim çevresinde oyların çoğunluğunu alan partinin kontenjan adayının seçilmesini öngörmektedir. Bu da sisteme çoğunluk etkisini katan bir uygulamadır. Anavatan Partisi (ANAP), bu uygulama sayesinde 1987 seçimlerinde % 36,3 oranında oy alırken TBMM'deki sandalyelerin % 64,9'unu elde etmiştir.
- 1995 seçimleri öncesinde, çevre barajı ve kontenjan uygulamaları kaldırılarak *Ülke Barajlı d'Hondt Sistemine* geçilmiş ve bu uygulama günümüze kadar sürdürülmüştür.
- Tüm bu değişikliklere bakıldığında seçim sisteminin değiştirilmesinde üç temel neden ortaya çıkmaktadır.

Geçmiş döneme duyulan tepkiler

1961'de getirilen *Nispi Temsili Sistemi*, önceki dönemde adaletsiz sonuçlar vermiş olan *Çoğunluk Sistemine* bir tepki, 1980 sonrasında getirilen *Çifte Barajlı d'Hondt Sistemi* ise 1970'lerdeki koalisyon dönemlerine tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Parti yararının kollanması

Seçim sisteminde değişiklik yapılmasının bir diğer nedeni parti yararının gözetilmesidir. Turgut Özal'ın *Çift Barajlı d'Hondt Sistemine Kontenjan Faktörünü* eklemesi bunun en bariz örneklerinden bir tanesidir.

Anayasa Mahkemesi kararları

Üçüncü sebep ise Anayasa Mahkemesi kararlarıdır. 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde uygulanan *Barajsız d'Hont Sistemi* ile 1995 seçimlerinden günümüze kadar uygulanmakta olan *Ülke Barajlı d'Hondt Sistemi*, *Anayasa Mahkemesi* kararlarıyla yürürlüğe girmiştir.

Sonuç

Ülkemizde 1946'dan bu yana 7 ayrı seçim sistemi uygulanmış olmasına karşın seçim sistemi arayışları son bulmamıştır. Halen yeni sistem arayışları gündemdedir.

Mevcut Durum

- Mevcut seçim sisteminin, temsilde adaletsizliğe yol açması nedeniyle savunulamayacağı açıktır. İstanbul'da 97 milletvekili, Bayburt'ta 2 milletvekili ile Bayburt'ta 25.000 oya 1 milletvekili, İstanbul'da ise 100.000 oya bir milletvekili düşmektedir. Yani bir Bayburt'lunun oyu dört İstanbul'lunun oyuna denk gelmekte.. Bu da bir bakıma *Bir seçmen bir oy* ilkesinin ihlal edilmesi anlamına geliyor. Özellikle büyük kentlere yönelen göçle bu durum daha da kötüleşmektedir.
- 600 milletvekilinin dağılımı da % 10 barajı kadar önemli bir konu. Mevcut sistemde önce her 81 ile bir milletvekili veriliyor. Daha sonra kalan 520 milletvekili nüfusa göre bölünüyor ve en küçük ile yeniden bir milletvekili veriliyor. Bu uygulamayla yapılan milletvekili dağılımıyla Zonguldak'tan İskenderun'a kadar olan çizgide; Doğu ve Güneydoğu illeri dışında Artvin'e kadarki çanakta AK Parti 4-0, 3-0, 2-0 ile milletvekillerinin çoğunu alabiliyor ve bu dağılım da AK Parti'nin işine geliyor. Alansal olarak yüksek temsil gücüne sahip bu gibi yerlerde sağ seçmenin hakim olduğu biliniyor. Bahsi geçen bu küçük şehirlerden, yani milletvekili sayısı 4'ten az yerlerden Meclise toplamda 50'den fazla temsilci gönderilmektedir. Baraj konusundan önce bu durumun düzeltilmesi gerekmektedir.
- Mevcut sistemde 3-4 milletvekilli bir seçim çevresi ile 34 milletvekilli seçim çevresinin bir arada bulunması doğru değildir. Birincilerin artırılıp ikincilerin aşağıya çekilmesi düşünülmelidir. Her seçim çevresi, 9-10 arası makul bir sayıda milletvekili çıkartacak şekilde düzenlenebilir.

Nasıl bir sistem getirilmek isteniyor ?

Dar Bölge ve Daraltılmış Bölge

- Mevcut iktidarın yeni bir seçim sistemi getirecek yasa değişikliğine gideceği güçlü bir olasılık olarak gözükmemektedir. Üç yıldır çeşitli simülasyonlarla bu iş üzerinde çalışılıyor. Hedeflenen seçim sisteminin AK Parti iktidarını koruyacak bir şekilde düzenlenmek istendiği konusunda bir şüphe yok..

2019 seçimleri varlık yokluk meselesi olarak görüldüğünden –ki bu her kesim için böyle– iktidar her türlü çabaya girişecektir. Bu konuda farklı ihtimallerden bahsediliyor. Barajın yüzde 5'e çekileceği *Daraltılmış Bölge Sistemi* ya da *Barajsız Dar Bölge Sistemi* ya da mevcut sistemi koruyarak devam etmek, ihtimaller dahilinde.. Dar bölge MHP'yi yok ederken HDP'nin yararına olur. Daraltılmış bölge sistemi ise MHP'yi yok etmese de grup kurabilecek sayıda milletvekili çıkarmasını dahi tehlikeye sokuyor. *Dar Bölge Sisteminde* ülke, tek milletvekillik seçim çevrelerine bölünürken *Daraltılmış Bölge* ise seçim çevrelerinin belirli bir sayıda, (örneğin 5 ya da 6 gibi..) milletvekili çıkaracak şekilde sınırlandırılmaktadır.)

- Şayet *Dar Bölge* veya *Daraltılmış Bölge* sistemleri düşünülüyorsa bu, sağ kesim oylarını AK Parti'de konsolide etme çabası olarak görülebilir. MHP'nin referandumda çoğu konuda AK Parti'yi desteklemesi ve son dönemde iki parti arasındaki güçlü ittifakın bir sebebi de kapalı kapılar ardında AK Parti'nin MHP'yi daraltılmış bölge sistemini geçirmekle korkutması olabilir. Nitekim barajın muhafaza edileceği *Daraltılmış Bölge Sistemi* MHP'yi bitirecek noktaya getirir.
- MHP ne kadar zayıflarsa zayıflasın Cumhurbaşkanlığı seçiminde Erdoğan, ilk turda % 50+1 ile seçilebilmek için –ki ilk turda seçilmeyi çok önemsiyor– MHP'nin oylarına şiddetle ihtiyaç duyacaktır. O yüzden % 1-2 gibi oranlar dahi kritik önemdedir. Bu sebeple Erdoğan şimdilik MHP'ye verdiği sözleri tutmak zorunda kalacak gibi.. Nitekim AK Parti'nin verdiği kararlarda MHP'nin güçlü bir etkisi olduğu gözden kaçmamaktadır. Komisyon görüşmelerinde çoğu zaman AK Parti'lilerin MHP'nin durduğu yere yaklaşmaları, MHP'nin olduğundan daha etkin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla *Dar Bölge Sistemi*, MHP tarafından kabul görmeyeceği için daha çok *Daraltılmış Bölge* veya var olan sistem üzerinde durmak gerekmektedir.
- *Daraltılmış Bölgenin* belediyelerle çakıştırılması gibi bir sistem her ne kadar irrasyonel olarak görülse de mevcut iktidarın tavrı göz önüne alındığında bu ihtimal de göz ardı edilmemeli. Ama daha farklı bir plana ilişkin ipuçları da var. *Bütünşehir* sistemi gibi bir sistem de konuşulmakta.. *Bütünşehirden* kasıt şu: 30 *Büyükşehir* ilave olarak diğer 51 ilde bazı şehirleri birleştirip *Bütün Şehir* yapmak.. Örneğin Giresun, Bayburt ve Gümüşhane birleştirilerek bir *Bütünşehir* olabilecek. Böylelikle Cumhurbaşkanı her ile atayacağı vali, parti il başkanı ve seçtiği belediye başkanı üzerinden her şeyi Ankara'dan idare etmek istiyor. Bu sistemle belde belediyeleri ortadan kaldırılarak sistem daha merkezi hale getirilmek isteniyor olabilir. Bu sistem muhtemelen *Yerel Yönetim Reformu* adı altında meşrulaştırılacak. Ama bu *Bütünşehir* tasarısı, tarihsel seçim çevresi ile vilayet özdeşliği şartlanmışlığını ortadan kaldırmaktadır. Mevcut seçim sisteminde seçim çevresi tasarımı oldukça kötü durumda. Böyle bir öneri sadece seçim sistemine ilişkin bir tasarıya desteklenebilir. Ama idari yapıda bir dönüşüme şüpheyle bakılmalı.
- *Daraltılmış Bölge Sistemi* benimsenirse –ki bu temsiliyeti daha iyi yansıtıyor gibi gözükmekte– kritik nokta, bu daraltılmış bölgenin büyüklüğü olacaktır. Tayyip

Erdoğan'ın ilk önerdiği ve AK Parti'nin çalıştığı bölgelerin 5 milletvekili çıkaracak şekilde daraltılmasıydı. 5 sınırında karar kılındığında MHP barajı aşsa bile çok az milletvekili çıkarmakta.. HDP ise bu durumdan herhangi bir zarar görmemekte.. Yukarıda sözü edilen *Bütünşehir Sisteminde* ise 9-11 milletvekili olacak şekilde şehir birleştirmeleri planlanmaktadır.

Seçim İttifakı

- Seçim sistemi ile ilgili bir diğer önemli nokta da seçim ittifakına ilişkin olarak getirilebilecek değişikliklerdir. Mevcut durumda ittifak genellikle bir çeşit hülle yoluyla küçük partinin adaylarını ittifak kurulan daha büyük parti listelerinde seçtirip Meclise girdikten sonra yine kendi partilerine katılmaları şeklinde olmaktadır. MHP böyle bir duruma yanaşmayacaktır. Zira kendi seçmenine gidip AK Parti'ye oy verin demek, MHP'nin durumunu daha da vahimleştirecektir.
- Buna bir alternatif olarak *Oy Birleştirmesi* denilen ve partilerin daha gevşek bir ittifak kurduğu bir sistem getirilmesi söz konusudur. Bu sisteme göre partiler YSK'ye başvurup ittifak yapıldığını bildiriyor ama partiler yine kendi isimleri ve listeleri ile seçime giriyor ve seçmen de yine kendi partisine oy veriyor. Seçim sonucunda ise ittifak yapan partilerin oyları birleştirilerek ittifakın milletvekili sayısı hesaplanmakta ve her seçim çevresinde çıkarılan milletvekilleri, ittifak partilerinin oy oranlarına göre bölüştürülmektedir. Yani bugünkü sistem hiç değiştirilmeden sadece bu ittifak sistemi mevcut sisteme eklenebilir. Oy birleştirmesi sistemi AK Parti-MHP ittifakı gibi bir durumda her iki partinin tek başına alacağı milletvekili sayılarının toplamından daha fazla milletvekilliği kazanmalarını sağlamaktadır. Bunu Devlet Bahçeli A, B, C ortaklığı formülü olarak ifade etti. Yani A ve B, partilerin ayrı ayrı aldığı oy oranlarını; C ise iki partinin aldığı toplam oyu gösteriyor. d'Hondt sistemi uygulanırken C'ye bakılacak. C'ye bakıldığı zaman ittifak dışındaki partilerin her seçim bölgesinde son milletvekilini çıkarma olanağı nerdeyse bitecek. MHP'nin istediği bu.. MHP, bu sistemle bir şekilde hayatta kalacağını ve kurumsal varlığını sürdürebileceğini düşünüyor.
- *Oy birleştirmesi* sisteminin AK Parti için çekince oluşturacak yanı ise bu sistemin muhalif partiler tarafından da kullanılabilir olması.. Yani CHP, HDP, İYİ Parti, SAADET de bu sistemde ittifak kurabilir. Bu durumda farklı senaryolar ortaya çıkabilir.
- Tayyip Erdoğan'ın ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı dili AK Parti ve MHP dışındaki partilerin seçim ittifakını zorlaştırmaktadır. Anayasa referandumunda yeni bir siyaset tarzı ve siyasi söylem ile sandıkta kazanan CHP, HDP, SP, İYİ Parti ve diğer partiler bu zorluğu aşabilecek stratejiyi oluşturabilirse AK Parti ve MHP'nin oyununu bozup Türkiye'yi normalleştirebilirler.
- Seçim ittifakının sadece seçimi kazanmak üzere *matematiksel birlik* üzerinden değil aynı zamanda Türkiye'nin demokratikleşmesini sağlayacak değerler üzerinden yapılması , siyasi ahlakın gereği olarak düşünülmelidir.

Cumhurbaşkanlığı Seçimi

- Cumhurbaşkanlığı seçimindeki ittifak mekanizmasıyla milletvekilliği seçimindeki ittifak mekanizmaları birbirinden ayrı ve bağımsız olarak düşünülmelidir.
- Cumhurbaşkanlığı seçiminde muhalefetin ilk turda tek bir adayla seçime girmesi, kaybetme ihtimalini güçlendiren bir durum olacaktır. 14 yıldır iktidarda olan ve her gün TV'lerde konuşan birine karşı tek adayla çıkılması o kişinin adaylığı konusunda tartışmaları başlatacak ve böyle bir durumda Tayyip Erdoğan'ın yüzde % 51 ve üzerinde oy alması kaçınılmaz olacaktır.

Bu sebeple Cumhurbaşkanlığı seçimi için muhalefet partileri nasıl bir strateji izleneceği konusunda ortak görüş oluşturmalıdır.

- Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, muhalif partiler arasında ortak bir strateji oluşturulmadığı takdirde Tayyip Erdoğan'ın birinci turda olmasa bile ikinci turda seçilmesi garantilenmiş olur. Dolayısıyla bu bağlamda ittifakın temel anlamının vurgulanması gerekiyor. Bu; eşit vatandaşlık, demokrasi, özgürlüklerin korunması bağlamında yapılacak bir ittifaktır. Bir güç birliğinin oluşturulması bir dayanışma çerçevesinin yaratılması kaçınılmazdır.
- AK Parti'nin MHP ve BBP ile yapacağı ittifak her ne kadar bir çok yerde kendisine oy kazandıracaksa da belirli bölgelerde de oy kaybına neden olacaktır. 1991 seçimlerinde SHP'nin yaşadığı gibi.. SHP o seçimde Güneydoğudaki oylarını önemli oranda artırdı. Bütün diğer bölgelerde ise oy yitirdi. Bu sefer AK Parti Güneydoğu'da oy kaybına, diğer bölgelerde de oy kazanımına yönelmiş olacak. İttifakın bu yönünü de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Muhalefet ittifakları oluşturmaz ise zaten bu süreçte –ki seçimler de birlikte yapılacağı için– seçimleri kaybetmek kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla bu süreç ittifak üzerine kurulu bir süreç olmalıdır.
- Cumhurbaşkanlığı seçimi açısından her parti kendi adayını belirleyeceği için ittifak konusunda bir sıkıntı olmayabilir. İkinci turda sözgelimi İYİ Parti, Saadet Partisi veya HDP seçmeninin Tayyip Erdoğan'a razı olmaksızın CHP'nin desteklediği adayı tercih etmeleri muhtemeldir.
- Cumhurbaşkanı adayının farklı sosyal, toplumsal ve siyasal kesimlerden oy alabilecek özelliklere sahip olması, seçimi kazanmanın ilk adımı olacaktır.

Seçim Güvenliği ve Serbest Seçim

- Seçim güvenliği olmadan seçim sisteminin nasıl olacağına da bir anlamı olmayacaktır. Yüksek Seçim Kurulu, Cumhurbaşkanlığı referandumunda kanunun emrettiğini göz ardı ederek kanunsuz bir karar verdi. Seçimi yürüten mekanizma bu nedenle çok kötü bir duruma getirilmiştir.

- YSK'nin kararları nihai kararlar niteliğindedir. Bu durum şöyle bir sorun yaratmaktadır: Seçimi uygulayan ile denetleyen mekanizma aynıdır. Yani uygulamacı ve yargı aynı mercidir. İtirazlara ilişkin yargılamayı yapacak mekanizmanın, gene o mekanizma içerisinde olmakla birlikte ayrı bir yapı olarak şekillendirilmesi gerekiyor. YSK'nın kararlarının da kendi içinde denetlenememesi gerekmektedir. Oysa tam tersi bir eğilim ortaya çıkmakta ve YSK yargı denetimi dışına çıkartılmakta ve yeni çıkarılan yasa ile oluşturulan seçim müdürlerinin bir devlet memuru olmaları sebebiyle devletin talimatıyla hareket edecekleri bir yapı oluşturulmaktadır.
- Bugünkü seçim sistemi ne olursa olsun bugünkü bu şartlarda Türkiye'de serbest seçim olanakları ortadan kalkmıştır. Radyoların, televizyonların tamamen iktidar denetiminde olduğu ve muhalefetin kendini ifade edemediği, eşitlikten uzak şartlarda serbest seçimden söz etmek olanaksızdır. Kaldı ki, Türkiye'de idari yapı da tarafsız değildir. Vali, kaymakam ve diğer idari görevliler, iktidarın talimatıyla hareket etmekte ve seçimlerde vatandaşa hizmet getirip getirmemeye ilişkin baskılarla seçmenlerin oylarını yönlendirilmektedirler.

Seçimlerin eşitlik ilkesine, adalete, serbestliğe uygun olması için Yüksek Seçim Kurulu'nun yerel ve ulusal radyo ve televizyon yayınları üzerinde denetim yetkisi –eskiden olduğu gibi– yeniden oluşturulmalıdır.

Seçimin Yürütülmesi

- Türkiye'de 2011 milletvekili seçimlerinden bu yana hiçbir seçim adil bir şekilde yapılmadı. Türkiye'de seçimlerin hukuken ve fiilen güvenliğinin kalmadığı aşikar.. Dolayısıyla önümüzdeki seçimlerin de normal koşulların işlediği adil seçimler olmayacağı endişesi yaygın.. Ancak seçim güvenliği meselesini sürekli gündeme getirmek, seçmenlerde *"Biz ne yaparsak yapalım bir işe yaramayacak"* ya da *"Zaten güvenlik yok"* mesajı olarak algılanarak bir umutsuzluk haline dönüşebilir. Bu da seçmenlerin sandığa gitme motivasyonlarını kırabilir. Bu sebeple bu konuda daha özenli bir dil kullanılmalıdır.
- Bu noktada seçimin adaletli ve eşit koşullarda yapılıp yapılmadığı hususu ile sandıktaki oyların hile yapılmadan doğru bir şekilde sayılıp sayılmadığı konusunu birbirinden ayrı tutmak gerekmektedir. Oyların sayımında hile yapıldığına dair ipuçları var. Mesela 2017 referandumunda Türkiye geneli geçersiz oy 1,7 iken 85 kayyumun atandığı ilçelerin sandıklarında, referandumda geçersiz oy oranı % 4. Buralar Kürt kökenli yurttaşlarımızın bulunduğu yerler.. Ve üstelik HDP'nin müşahitlerinin sandık başına oturtulmadığı yerler.. *Evet* oylarının güçlü olduğu bazı yerlerde ise geçersiz oyların oranı neredeyse sıfır. Ama elinizde buna dair belge olmayınca usulsüzlükleri kanıtlamak imkânsız. Seçimlerde hile yapıldığı söyleniyorsa bunun kanıtlanması gerekir. Yani mesela bin tane sandık tutanağının gösterilmesi ve *"Bakın buralarda hile yapılmış"* denilebilmesi beklenir. Bu şekilde belgeler sunulamayınca seçimlerde usulsüzlük yapıldığı savı dedikodu düzeyinde kalmakta ve sonuç alınamamaktadır..

- Seçimin adil olmadığı ve hile yapıldığı gibi söylemler seçmeni, siyasal partileri ve sivil toplum kuruluşlarını umutsuzluktan çok, daha fazla çalışmaya teşvik edecek biçimde dile getirilebilmelidir. Oy sayımında hile yapılacağından korkuluyorsa muhalefet partileri 180 bin sandığa müşahit koyabilmelidir. Yani seçimlerin yürütülmesi ve oy sayımlarında yaşanan olumsuzluklar ve güvenlik endişeleri, bir şekilde seçmeni birleşmeye ve oyuna sahip çıkmaya yönelik cesaretlendirici bir şekilde dile getirilmelidir. Seçim güvenliğinden endişe ediliyorsa o zaman buna karşı daha fazla birlik olup mücadele edilmeli.. Mesela geçersiz oyların yüksek olduğu her yerde mutlaka muhalefet partilerinin müşahitleri bulunmalıdır. Seçim için buna benzer hazırlıklar yapılmalıdır. Sonuç olarak bu konuda seçmenin motivasyonunu kırmayacak bir şekilde devamlı umut aşılama zorunluluğu vardır. Yani mümkünse 1 yerine 5 eve gidilmelidir.

Böyle bir yaklaşım, seçimlerde yapılan usulsüzlükler ve hileler dile getirilmemeli anlamına gelmemektedir. Pek tabii ki bunları seçmenlere söylenmeli. Nitekim Türkiye’de gizli oy açık sayım ilkesi zedelendiği gayet açık. Ama yukarıda ele alınan çerçevede seçmenin sandıktan kaçınması engellenip daha aktif olması sağlanırsa bu güvensizlik durumundan bir şekilde güvenlik de çıkabilir.

Sonuç:

Seçimler ve Seçim Sistemi İle İlgili Nasıl Bir Strateji İzlenmelidir ?

- AK Parti’nin, kendine dönük ve Parlamento’daki gücünü büyütecek bir seçim sistemi arayışı içinde olduğu ve şayet bir değişiklik yaparsa bunu “*Yönetimde istikrar sağlandığına göre artık temsilde de adalet için de bir şeyler yapılmalı*” söylemi ile yapacağı ortada.. Muhalefetin iktidarın başlattığı bu tartışmalara girmemiş olması eksiklidir. Mevcut seçim sisteminin savunulamaz olduğu ortada.. Dolayısıyla muhalefetin de bu konuda bir sözü olması gerekir. Peki nasıl bir sistem savunulmalı?
- Şu an ihtiyaç duyduğumuz şey; toplumsal uzlaşmayı yeniden üretmek, toplumla devletin uzlaşmasını yeniden sağlamak ve omurgası kırılmış olan devlet mekanizmasını yeniden yapılandırmaktır. Şayet böyle bir hedefimiz varsa seçim sisteminin aradığı şey istikrar olamaz. Sistemin sağlaması gereken öncelikli husus temsilde adaleti artırmak olmalıdır.
- Getirilecek seçim sistemi ne olursa olsun, öncelikle bu sistemin temsilde adaleti sağlayıp sağlamadığına bakılmalı ve şayet adaletsizlik varsa itirazlar bu noktadan dile getirilmelidir. Demokratik bir seçim için mevcut % 10 barajının sebep olduğu temsilde adaletsizliği topluma anlatmak gerekir. Barajın ya tümünden kaldırılması ya da en azından yüzde 5 gibi bir seviyeye getirilmesi savunulmalıdır.
- Temsilde adaleti artırmak için ideal gözükken sistem, daraltılmış bölge.. Bu noktada daraltılmış bölgenin büyüklüğü çok önemli bir konu.. Seçim çevrelerinin 9-11

milletvekili çıkaracak şekilde oluşturulması makul gözüküyor. Temsilde adalet açısından 9-11 arası bir rakamı savunmak gerekir. Bu sayının altında bir rakam bir seçim çevresinde bağımsız bir adayın seçilebilme şansını büyük oranda düşürüyor.

- Şayet seçim sistemi tasarısında 600 milletvekilinin 50-100 adedini *Türkiye Milletvekili* olarak barajsız ve nispi sistemle seçtirmek gibi bir düşünce varsa, bunun pek çok meseleyi çözmeseyse bile, temsilde adaletsizliği hafifletici etkisi olacaktır. Böyle bir sistem yine büyük partilere avantaj sağlasa da değişik fikir akımlarının en az birer kişiyle bile olsa TBMM’de temsil edilmesi ve toplumsal uzlaşmada var olmaları sağlanmış olacaktır.
- Şayet yukarıda sözü edilen gevşek ittifak sistemi kabul edilirse AK Parti’nin MHP ile ittifak kurması kendisi açısından bir sorun yaratmayabilir. Şayet böyle bir durumla karşılaşılırsa CHP’nin de kiminle ittifak kurarsa kursun, söylem olarak *“Ülkenin geleceği için bu adaletsizliğe ancak bu şekilde cevap vermek durumunda kalıyoruz; bu ülkenin geleceği için, adalet için gereklidir”* gibi bir argüman kullanması gereklidir. İttifak, eşit vatandaşlık, demokrasi ve özgürlüklerin korunması çerçevesinde temellenmelidir. Muhalefet ittifaka gitmediği zaman bu gevşek ittifak sisteminde AK Parti ve MHP Anayasayı değiştirecek milletvekili sayısı elde edebileceklerdir. Oysa muhalefetin de aynı biçimde ittifak kurması bu tabloyu değiştirebilir.
- Seçim sisteminin teknik konuları içermesi bakımından, getirilecek değişikliğe karşı duruşun halka nasıl aktarılacağı da önem kazanıyor. Seçim sistemlerini ayrıntılarıyla topluma anlatmak kolay olmayabilir. Öncelikle topluma karşı dile getirilmesi gereken husus, Meclisin kenara atıldığı, işlevsiz hale getirildiğidir. İkinci olarak seçim sisteminde temsilde adaleti öne koymak ve bunun toplumsal uzlaşma ihtiyacımızın bir gereği olduğunu dile getirmek, bunun sağlanamaması halinde neler olduğunu anlatmak gerekmektedir. Temsilde adaletin önemine vurgu yapılırken özellikle 2002’de kullanılan oyların yüzde 46,5’inin Meclise yansımadağı gibi örnekler hatırlatılmalıdır.
- Toplantının son sözü olarak şu söylenebilir ki; Türkiye’de farklı siyasal kanatta yer alan partilerin geçmişte yaptığı ittifak tecrübeleri devam ettirilip siyasal bir uzlaşma kültürü oluşturulabilseydi belki bugün yaşananlar yaşanmazdı.

2017 referandumu ile birlikte yeni bir siyasal kültür oluşmaya başlamıştır. Böyle bir siyasal kültür; siyasi partilerin demokrasi temelinde yan yana gelmesi, seçim sisteminde temsiliyetin önemsenmesi, seçim sürecinde adil bir yarışın yapılması, kamu olanaklarının iktidar tarafından kullanılmaması hususunda iktidarın adaletli davranması, seçim süreci boyunca siyasi partilerin de kullanacakları dile özen göstermesi hususlarını içermelidir. Bu kültürün geliştirilebilmesi için de başta CHP olmak üzere siyasi partilere, kanaat önderlerine ve sivil toplum örgütlerine büyük görev düşmektedir.